

SÜNİ İNTELLEKT FƏLSƏFƏSİNİN İNKİŞAF MEYLLƏRİ

Turanə Əsədova
Gəncə Dövlət Universiteti
esedovaturane246@gmail.com

Açar sözlər: fəlsəfədə şüur problemi, süni intellekt, süni intellekt fəlsəfəsi.

“Süni intellekt”, şüurun elmi tədqiqinin mühüm istiqamətlərindən biri kimi qəbul edilsə də, tədqiq olunan mənbələrə əsaslanaraq, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq, süni intellekt fəlsəfəsi fəlsəfənin nisbətən müstəqil bir sahəsi kimi formalaşmağa başlamışdır. Süni intellektə olan marağın sürətlə yayılmasına baxmayaraq, böyük əksəriyyət onun nə olduğu və ya problematikasının nələri əhatə etdiyinə dair əz məlumatlıdır.

Məqalədə, fəlsəfənin yeni bölməsinin fəlsəfi biliklərin müstəqil sahəsi kimi meydana çıxması faktı və dövrü müəyyənləşdirilmiş, həmçinin süni intellekt fəlsəfəsini, fəlsəfənin müstəqil bölməsi kimi formalaşmağa başladığını əsaslandırmağa imkan verən xüsusiyyətləri müəyyən etmək üçün təqdim olunan ədəbiyyat tədqiq edilmişdir. Bu məqsədlə, şüur və süni intellekt fəlsəfəsinə dair yazılmış elmi əsərlərdən və məqalələrdən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın əsas elmi nəticəsi bundan ibarətdir ki, süni intellekt fəlsəfəsi fundamental biliklərin yeni sahəsi olsa da, nisbətən müstəqil sferasıdır. Süni intellekt fəlsəfəsinin əsas məsələsi, “maşın düşünə bilərmi?” əsas sualı ilə müəyyən edilir və ümumi fəlsəfi kateqoriyaların funksiyalarına oxşar rolunu yerinə yetirən xüsusi metodoloji aparatdan ibarətdir.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИЛОСОФИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Турана Асадова

Ключевые слова: проблема сознания в философии, искусственный интеллект, философия искусственного интеллекта.

Хотя «искусственный интеллект» считается одним из важных направлений научного изучения сознания, на основе исследованных источников можно сделать вывод, что начиная со второй половины XX века философия искусственного интеллекта начала формироваться как относительно самостоятельная область философии. Несмотря на быстрое распространение интереса к искусственному интеллекту,

подавляющее большинство мало что знает о том, что это такое и в чем заключаются его проблемы.

В статье определяется факт и период возникновения новой отрасли философии как самостоятельной области философского знания, а представленная литература изучается с целью определения характеристик, позволяющих обосновать формирование философии искусственного интеллект как самостоятельный раздел философии. Для этого использовались научные труды и статьи, написанные по философии сознания и искусственного интеллекта.

Главный научный результат исследования заключается в том, что философия искусственного интеллекта является относительно самостоятельной сферой, хотя и новой областью фундаментальных знаний. Центральный вопрос философии искусственного интеллекта: «Может ли машина думать?» определяется ее основным вопросом и состоит из особого методологического аппарата, выполняющего роль, аналогичную функциям общепhilosophических категорий.

DEVELOPMENT TRENDS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE PHILOSOPHY

Turana Asadova

Key words: the problem of consciousness in philosophy, artificial intelligence, philosophy of artificial intelligence.

Although “artificial intelligence” is considered one of the important directions of the scientific study of consciousness, based on the researched sources, it can be concluded that starting from the second half of the 20th century, the philosophy of artificial intelligence began to form as a relatively independent field of philosophy. Despite the rapid spread of interest in artificial intelligence, the vast majority know little about what it is or what its problems involve.

In the article, the fact and period of the emergence of a new branch of philosophy as an independent field of philosophical knowledge is determined, and the literature presented is studied in order to determine the characteristics that allow to justify the formation of the philosophy of artificial intelligence as an independent branch of philosophy. For this purpose, scientific works and articles written on the philosophy of consciousness and artificial intelligence were used.

The main scientific result of the study is that the philosophy of artificial intelligence is a relatively independent sphere, although it is a new field of fundamental knowledge. The central question of the philosophy of artificial intelligence is, “can a machine think?” is defined by its main question and

consists of a special methodological apparatus that performs a role similar to the functions of general philosophical categories.

Giriş. “Süni intellekt” anlayışını ilk dəfə eşidən insanlarda - istər elm adamı, istər müəllim, istər tələbə, istərsə də digər peşə sahələrinin nümayəndələri olsun, hamıda təəccüb dolu bir maraq oyanır. Belə bir marağın yaranmasına səbəb isə “şüur” kimi mücərrəd bir məfhumun, “süni” ilə birləşdirilməsindən mürəkkəb bir kateqoriyanın ortaya çıxmasıdır. “İntellekt” və “şüur”un “süni” ilə səciyyələndirilməsi, onun insanların maraqlandığı mövzuya çevrilməsi ilə məhdud qalmamış, artıq onun yaxın gələcəkdə həyatın bir sıra sahələrinə tətbiq edilməsi üçün geniş imkanlar açılacağına dair bütün şübhələr demək olar ki, ortadan qalxmışdır. Lakin belə bir məfhumun səbəb olduğu maraq bir tərəfə dursun, bu iki anlayışın əhatə dairəsinə dair, demək olar ki, əksər insanda, çox az informasiya mövcuddur. Başqa bir ifadə ilə desək, süni intellektə olan marağın sürətlə yayılmasına baxmayaraq, böyük əksəriyyət onun nə olduğu və ya problematikasının nələri əhatə etdiyinə dair az məlumatlıdır.

Süni intellekt fəlsəfəsinin meydana gəlməsi. “Süni intellekt” anlayışının elmə gətirilməsi amerikan filosofu Con Makkartinin adı ilə bağlıdır. Süni intellekt fəlsəfəsi son əsrdə bir sıra ingilisdilli ölkələrdə postpozitivizm dalğasında yaranmış fəlsəfi biliklərin və metodoloji fənlərarası fəaliyyətin xüsusi sahəsi kimi formalaşmışdır [2, 24]. Tədqiq olunan mənbələr də onu deməyə əsas verir ki, XX əsrin ikinci yarısında, süni intellekt fəlsəfəsi artıq fəlsəfənin müstəqil bir qolu kimi formalaşmağa başlamışdır.

Halbuki, 1990-cı illərə qədər indiki post-sovet məkanında süni intellekt fəlsəfəsinin problemlərinə maraq son dərəcə zəif olmuşdur, çünki təkcə süni deyil, həm də təbii zəkanın dərk edilməsinə “burjua” nəzəri yanaşmaları marksist doktrinlə uzlaşmırdı. Halbuki, həmin dövrdə qərbdə, süni intellekt fəlsəfəsinin müstəqil fəlsəfi bilik sahəsinə çevrilməsi prosesi davam edirdi [2, 25].

Süni intellekt, elm və texnologiyayı özündə birləşdirən nəzəri və praktik sahələrin başında gəlir, bir sıra elm sahəsi ilə çulğaşması səbəbi ilə çox genişəhatəyə malikdir. Özünəməxsus dərin fəlsəfəsi ilə, sistemətik bir əsasa söykənərək, qərar alma və təkmilləşdirmə prosesindəki mürəkkəbliyə psixologiya elmi ilə çıxış yolları tapılır. Süni intellektin ortaya çıxmasında böyük əhəmiyyəti olan fəlsəfə, maşının tətbiqi ilə ədədi təfəkkürlə çulğamış, fəlsəfə və riyaziyyatın ədədi təsviri ilə yeni riyazi dil yaradılmış, süni intellektin inkişafının və praktikada tədqiqinin əsası qoyulmuşdur. Nəhayət, qeyd etdiyimiz bütün elmləri və məlumatları kateqoriyalaşdırıb, kateqorik məlumatlardan yenidən istifadə edilən əsərlərin yaradılması və işlək hala gətirilməsi isə bu sahənin mütəxəssislərinin fəaliyyət sahəsinə daxildir. Süni intellektə

ideyalar, perspektivlər və avadanlıqlar təmin edən fənlər, ağıllı maşınlar yaratmaq üçün nələrə ehtiyac olduğu nöqtəsində süni intellekt ilə əlaqədardır.

Fəlsəfə, riyaziyyat, məntiq, psixologiya, biologiya, mühəndislik və dilçilik süni intellektin əlaqəli olduğu və zəkanın müəyyən aspektlərinin avtomatlaşdırılması və təkmilləşdirilməsinin istiqamətləndirilməsi proseslərinə təkan verən elm sahələridir [10, 27]. Bu kontekstdə süni intellekt fəlsəfəsinin, fəlsəfə ilə olan əlaqəsini izah edəcəyik.

Süni intellekt fəlsəfəsinin fəlsəfə ilə olan əlaqəsi. Bəşəriyyət min illərdir məntiqlə mülahizə yürütsə də, bu bağlantını təhlil etməyə çalışan ilk şəxs, özünün “sillogizm” adlandırdığı bir mülahizəsində yunan filosofu Aristotel olmuşdur. Aristotelin bu töhfəsinin süni intellekt üçün əhəmiyyəti forma ilə bağlıdır. Onun məşhur ifadəsində olduğu kimi, “bütün insanlar fanidir, bütün yunanlar insandır, ona görə də bütün yunanlar fanidir”. Bu məntiq, mülahizələrin avtomatlaşdırılması üçün aşağıdakı iki çıxış nöqtəsini təqdim edir:

- Sillogizm kimi mülahizə nümunələrini forma və ya şəkil olaraq göstərmək çətin məsələ deyil. Sillogizm, doğru kimi qəbul edilən iki mühakimə əsasında üçüncü mühakimə yürütməyə əsaslanan mülahizə üsulu, sillogizm və məntiqdir.

- Ümumi simvolların yerinə, müəyyən bir problemə xas xüsusi simvollar qoyulanda, hər hansı bir cavabı əldə etmək üçün sadəcə “qolu aşağı salmaq” kifayət edəcəkdir. Ümumi simvollar və oxşar keçid proseslərindən istifadə edilməsi, bütün müasir süni intellekt proqramlarının əsasını təşkil edir.

Süni intellektin fəlsəfi tərəfini araşdıran amerikalı filosof və fəlsəfə professoru H.Dreyfus, süni intellektin tarixinin Platonun əsərlərinə gedib çıxdığını qeyd edir. Onun əsərlərindən birində Sokrat həmsöhbətinə belə bir sual verir: “insan davranışlarını tutarlı və etibarlı edən xüsusiyyət nədir?” [12, 8-9]. Bu gün süni intellektə etika və əxlaq kimi müzakirələrin aparıldığı bir vaxtda Sokratın sualı dünyanı dəyişmək imkanları günü-gündən artan insanların sağlam düşüncə, ləyaqət kimi xüsusiyyətləri necə kodlaşdırılması zərurətini ortaya qoyur.

Süni intellekt və fəlsəfə arasındakı əlaqənin əsası düşüncənin sistemləşdirilməsindədir. İnformasiyanın kateqoriyalara görə təsnifatı və informasiya istehsalında bu kateqoriyalar arasında əlaqələr şəbəkəsinin qurulması süni intellektin inkişafında fəlsəfənin əhəmiyyətini artırmışdır. Süni intellekt əsasən maşın öyrənməsini əhatə edir. Bu baxımdan, öyrənmə və ağıl arasındakı əlaqənin müəyyən edilməsi, öyrənmə modellərinin işlənilib hazırlanması və biliyin hesablanma bilən alt qollara bölünməsi, əslində, bu sahədə fəlsəfənin zəruriliyini qaçınılmaz edir [11, 59].

Şübhəsiz ki, süni intellekt fəlsəfəsi “bilmək”, “düşünmək”, “başa düşmək”, “xəbərdar olmaq” nə deməkdir” məsələsinin əksidir, lakin “süni

intellektin fəlsəfəsi daha geniş başa düşülməlidir - o, fundamental sosial-mədəni məsələlərə və şüur probleminə birbaşa çıxışı var, fəlsəfənin əsas məsələsinin - şüur və varlıq arasındakı əlaqənin əsas aspektlərini analitik şəkildə aydın ifadə edir. [2, 25].

Amerikalı filosof C.Makkarti süni intellekt fəlsəfəsini artıq öz "məsuliyyət sahəsi"nə qərar vermiş və müvafiq fəlsəfəni inkişaf etdirmiş digər özəl elm fəlsəfələri kimi fəlsəfi biliklərin eyni ixtisas sahəsi hesab edirdi. McCarthy süni intellekt fəlsəfəsinin xüsusiyyətlərini belə təqdim edir ki, istənilən süni intellekt sistemi, fəlsəfi müddəaların, əsasən qnoseoloji planın konseptual, metodoloji və proqram-informasiya bölmələrinin həyata keçirilməsini tələb edir.

Süni intellekt fəlsəfəsi, fəlsəfənin əsas bölmələri - ontologiya və qnoseologiya ilə sıx bağlıdır. Süni intellekt fəlsəfəsi təbii ağıl və süni intellekt məsələlərini ayrılmaz şəkildə müzakirə etməlidir [9, 4]. Bu mövzuya, süni intellekt problemləri ilə şüur problemlərinin bu və ya digər dərəcədə ayrılmaz əlaqəsi mövzusunə bir sıra mütəfəkkirlər öz əsərlərində toxunmuşlar. Bundan başqa qeyd etmək lazımdır ki, süni intellekt fəlsəfəsi etika ilə açıq şəkildə kəşifir. Buna əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, süni intellekt fəlsəfəsi mürəkkəb fənlərarası tədqiqatlar sistemidir [1,10].

Süni intellektin inkişaf meylləri.Süni intellekt sistemlərinin təcəssüm olunmuş versiyaları üzərində işləyən robototexnika sahəsinin, süni intellekt mövzusunə böyük əhəmiyyəti olduğu danılmaz faktdır. "Fiziki və əqli cəhətdən subyekt keyfiyyətlərini göstərən, lakin bioloji cəhətdən canlı olmayan qurulmuş sistemlər" robot adlanır [5, 6]. Robotun vahid tərifinə olmasa da, robot cihazları, əvvəlcədən müəyyən edilmiş təlimatlara uyğun olaraq vəzifələrini yerinə yetirə və ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqə qura bilən maşınlardır. Robotun geniş şəkildə qəbul edilmiş mövcud izahına görə, robotların üç əsas komponenti var: ətraf mühiti müşahidə edərək dəyişiklikləri aşkar edən sensorlar, necə reaksiya verəcəyinə qərar verən prosessorlar və ya süni intellekt və robotun ətraf mühitə reaksiyasını ortaya qoyan praktiklər [13, 87]. Beləliklə, süni intellekt dediyimiz şey robotun qərar vermə tərəfidir.

XX əsrdə texnologiya tədricən inkişaf etdi və "insanabənzər" robotlar inkişaf etdirilə biləcək səviyyəyə çatdı. O qədər ki, robotlar insanlara kömək edən maşın olmaqdan daha çox insanı üstələyə bilən varlıqlar kimi xəyal edilməyə başlandı. Ətrafını idarə edən, hərəkət edən və vəzifələrini əvvəlcədən müəyyən edilmiş təlimatlara və ya əməllərə əsasən yerinə yetirən elektromexaniki cihazlara istinad etmək üçün istifadə ediləcək robot sözü ilk dəfə 1920-ci ildə Karel Capekin (1890-1938) "Rossumun Universal Robotları" adlı oyununda istifadə edilmişdir.

Etimoloji mənşəyi çex dilində olan robot sözü bu dildə "məcburi əmək", "məcburetmə" və "ağır iş" mənasını verir. "Rossumun Universal Robot-

ları”ndakı robotların diqqətəlayiq xüsusiyyəti, hər şeyi yadda saxlaya bilən yaddaşa malik olsalar da, düşünə bilməmələridir. Düşünən robot ideyası bu tarixdən təxminən 30 il sonra ortaya çıxacaq.

Isaac Asimovun 1950-ci ildə nəşr olunan və robot hekayələrini özündə cəmləşdirən “I, Robot (Mən robot)” kitabı robot anlayışını və insanlarla robotlar arasındakı əlaqənin təbiətini şübhə altına alan ilk elmi fantastika əsəridir. Robotlar inkişaf etdikcə ortaya çıxacaq problemlər haqqında düşünərək, müxtəlif növ robotlar qurur və “İnsan nədir?” sualını verir. Robotlarla bağlı sualı müzakirə edən Asimov robotların iş prinsiplərini “Üç Robot Qanunu” ilə müəyyən etmişdir:

1. Robotlar insanlara xəsarət yetirə bilməz və ya hərəkətsiz qalaraq insanların zərər çəkməsinə icazə verə bilməz;

2. Robotlar yuxarıdakı birinci qanuna zidd olmadığı müddətcə insanların verdiyi əmrlərə tabe olmalıdır;

3. Robotlar birinci və ya ikinci qanuna zidd olmadığı müddətcə öz varlıqlarını qorunmalıdır.

“Üç Robot Qanunu” həm də indi “robot etikası” adlanan sahənin başlanğıc nöqtəsidir. Etik muxtariyyət, robotlar istehsal edilərkən müəyyən edilməli və tətbiq edilməli olan qaydaları müəyyən etmək üçün düşüncələr Asimovun “Üç Robot Qanunu”na bir töhfə və ya tənqid kimi yaradılmışdır.

Stiven Hokinq 2014-cü ildə dərc etdiyi bir məqalədə həqiqi düşünmə qabiliyyətinə malik kompüterin “bəşər tarixində ən böyük hadisə” olacağını və insandan daha ağıllı bir kompüteri elmi fantastika məhsulu hesab etməməyin “məsəl” olacağını söyləmişdir. “Tarixdəki ən böyük səhvimiz”, bugünkü məşhur müzakirəni alovlandırarkən, süni intellektlə şüurun tək varlıqda bütünləşməsinin fitilini atəşləmişdir [7].

Mövcud robot texnologiyası “xüsusi” və ya “dar” adlanan süni intellekt sistemlərindən istifadə edir. Dar mənada süni intellekt bir və ya bir neçə konkret tapşırıq üçün proqramlaşdırılmış intellekt deməkdir. Ən mürəkkəb kompüter oyunlarında belə, insanlardan çox daha sürətli və müvəffəqiyyətli olan kompüter proqramları, konsertlər hazırlayan və hətta verən süni intellekt, sürücüsüz ağıllı avtomobillər, yeməyin fotoşəkilindən resept verən telefon proqramı, süni intellekt dodaqları insanlardan çox daha yaxşı oxuyan, bir-biri ilə ünsiyyət dilini inkişaf etdirən, sadə bir sözdən ibarət əmrlərdən başlayaraq cümlələr qurmağa başlayan və hətta öz dilində qrammatik quruluş yaradan süni intellekt, riski hesablaya bilən süni intellekt ürək döyüntüsü hərəkətlərindən infarkt və digər bioloji məlumatlardan xərçəng riski, hesabat yaza bilən, birjada ticarət edə bilən və qutular daşıya bilən süni intellekt. Kompüter görmə qabiliyyətini istifadə edərək görmə maneəsilər və bunlara hər gün əlavə edilən bir çox inkişaf, gündəlik həyatımızda qarşılaşdığımız süni zəkanın funksional, lakin dar tətbiqləridir. Süni intellektə malik bu maşınların gördüyü işlər adi və

proqnozlaşdırıla bilən vəzifələrdən ibarətdir. Çünki onların proqramlaşdırıldığı vəzifədən başqa heç bir iş görmək qabiliyyəti yoxdur. Çox yaxın vaxtlara qədər, süni intellekt investisiyalarının əksəriyyəti bu şəkildə dar ixtisaslaşdırılmış sistemlərə edilirdi.

Stiven Hokinqin bəşər tarixində ən böyük hadisə olacağını təxmin etdiyi süni intellekt o qədər də dar bir süni intellekt deyil; Onlar yeni fikirlər irəli sürə bilən, daha əvvəl qarşılaşmadıqları mühitlərə uyğunlaşa bilən, özləri üçün “yeni” adlandırıla biləcək problemlərə həllər istehsal edən, geniş zəka və düşünmə qabiliyyətinə malik süni zəkalarlardır. Süni intellekt fərqlinin dar-geniş mənası zəif-güclü süni intellekt fərqlinin başqa bir təfsiridir. 200 nəfərin süni intellektlə bağlı araşdırma apardığı ümumi süni intellekt üzrə sorğunun nəticələri açıq şəkildə göstərir ki, biz dar süni intellekt tədqiqatından geniş süni intellekt tədqiqatına keçid prosesindəyik. Müvafiq olaraq, respondentlərin 42%-i düşünmə maşınının 2030-cu ildə mümkün olacağını, 25%-i bu tarixin 2050, 20%-i isə 2100 olacağını; yalnız 2% düşünən maşının heç vaxt mövcud olmayacağına inandığını deyir [3, 196-197]. Bir çox tədqiqatçıya görə, Google, Amazon, Facebook kimi iş modellərinin mərkəzinə süni intellekt qoyan şirkətlərin yüksəlişi, hətta onların süni intellekt üzərində rəqabətə girmələri süni intellektin geniş olduğunu göstərən siqnallar kimi qəbul edilməlidir. yaxınlaşır. Bənzər rəqabətin ölkələrin süni intellekt maliyyələşdirməsi və siyasətləri arasında da yaşandığını nəzərə alsaq, indi super süni intellekt dövrünə doğru sıçrayışda olduğumuzu söyləmək səhv olmaz.

Süni intellektin gələcəyi ilə bağlı müzakirələrdə ümumi inam ondan ibarətdir ki, ümumi süni intellektə nail olunduqdan sonra insan intellektini üstələyən süni sistemlərin inkişafı çox sürətlə baş verəcək. Özünü təkmilləşdirər, dizaynını yeniləyər, proqram təminatını yeniləyər bilən süni sistem, özünün daha yüksək versiyasını, o versiya isə eyni texnika ilə özünün daha yüksək versiyasını istehsal edə biləcək və sistem hər revizyonla daha ağıllı olur [6, 264]. Bu dövrənin insanlardan milyonlarla dəfə daha ağıllı bir maşının meydana çıxması bu baxımdan təəccüblü deyil.

İlk dəfə kompüterlərin qabaqcılı sayılan Con von Neumann tərəfindən istifadə edilən “təklif” anlayışı, super zəkaların qurulması ilə meydana çıxması ehtimal edilən texnologiya dövrünə verilən addır. Bu gün təklif dedikdə ağla gələn ilk ad, şübhəsiz ki, Ray Kurzveildir. Təklifin 2045-ci ildə reallaşacağı tarixə işarə edən Kurzweilin fikrincə, texnoloji təklifin xaricində insan zəkasının müxtəlif beyin implantları ilə inkişaf edəcəyi və insan və maşın birləşəcək. Bu birləşmənin nəticəsi həm də insanın ölməzliyi ilə nəticələncək; Bioloji bədənimizi ölümsüz edə bilən texnologiyalarla yanaşı, zehni ölümsüzlük də insan zehni maşına yüklənərək mümkün olacaq.

Süni intellektin inkişafının idarə oluna bilməyən bir intellekt növünü ortaya çıxacağından narahat olaraq, bu sahədə bütün araşdırmaların “dost süni

intellekt” adlandırılan etik süni intellektə yönəldilməsi lazım olduğu müvafiq dairələr tərəfindən daim vurğulanır. Dost olmayan güclü süni intellektdən qorunmaq üçün strategiyalar hazırlanır. Bu yanaşmaya görə, özünü inkişaf etdirən güclü süni intellekt ilkin vəziyyətinə qaytarıla bilmədiyi üçün insana uyğun və insani dəyərləri dəstəkləyən süni intellekt ilk dəfə və səhsiz istehsal edilməlidir. [8,613]. Bununla belə, gələcəyin süni intellektinin insanların sahib olduğu etika və dəyərlərə sahib olmasını təmin edəcək strategiyalar hazırlamaq mümkün görünür. Bundan əlavə, bu sahədə hər bir qayda və təcrübə istisnasız olaraq bütün dövlətlər tərəfindən qəbul edilməli və işlədilməlidir, ona görə də hakimiyyəti ələ keçirmək istəyi “dost süni intellekt” strategiyalarına imkan verməyəcək. Bu mənada ölümcül süni intellektdən istifadə bəşəriyyət üçün qorxulu ssenarilər mənbəyidir; çünki görünən odur ki, dövlətlərin tərksiz istəmədiyi güc yarışı onların yalnız etik prinsiplərə tabe olan süni intellektlə məhdud istehsal yanaşmasına mane olacaq.

Süni intellektin istehsalını dostluq süni intellektlə məhdudlaşdırmaq mümkün olsa belə, insan zəkasını üstələyən maşınların olacağı bir dünyada bu vəziyyətin məşğulluq və iqtisadiyyata mənfi təsirləri süni intellektin gələcəyi üçün müzakirə edilən məsələlər arasındadır. kəşfiyyat. İnsanların alacağı təlimlər onların maşınlarla rəqabət apara bilməsi üçün kifayət etməyəcək və hətta insanlara xas olduğu düşünülmə işlər də risk altında olacaq [6, 264]. Bu gün rutin və proqnozlaşdırıla bilən işlərdən ibarət peşələr maşınlarla əvəz olunmağa başlasa da, güclü süni intellektlə yanaşı yaradıcılıq tələb edən iş sahələrinin də maşınların nəzarətində olması mümkündür.

Xalq psixologiyasında süni intellektin qarşılığını belə ifadə etmək olar: kompüterlər, maşınlar və yaxud robotlar insan zəkasına çatacaq, hətta insan zəkasını da keçəcək. Süni intellekt araşdırmaları davamlı olaraq bu iddianı dəstəkləyən inkişaflara şahidlik edir. Google-un Deep Mind layihəsi, AlphaGo və daha sonra AlphaGo Zero-nun uğurları, özünüdərk sınağından keçən və daim yenilənən robotlarla bəlkə də 10 il əvvəl ancaq pıçıldayan super zəkanın müzakirələri bu günlərdə yüksək səslə səsləndirilməyə başladı. təklif anlayışı ilə bağlı ssenarilər [4, 501-502]. Bu da düşündürücüdür ki, təklif və onu dəstəkləyən elmi dəlillər hər gün fərqli bir kanalla təqdim olunmağa davam etsə də, hələ də cavab gözləyən fundamental və qədim fəlsəfi problemlər var: “İnsan zəkasını aşmaq nə deməkdir? İnsan zəkasının mənası nədir və onun şüurla əlaqəsi nədir?” Bir fikir ondan ibarətdir ki, biz super zəkalar haqqında danışmaqdan əvvəl beyni və ya insan şüurunu təqlid edən bir sistem inkişaf etdirmək üçün gözləməli deyildik, çünki kompüterlər insanın hesablama qabiliyyətini və sürətini çox üstələyib. Başqa bir görüş isə üstün zəkaların zəruri şərtinin şüur olduğunu vurğulayır.

Süni intellekt fəlsəfəsinin əsas müzakirələrini problemləri həll etmə metodlarına görə dörd başlıqda toplamaq mümkündür. Birinci qrup təfəkkürün

semantik məzmununu müzakirəyə açaraq süni intellektin mümkünlüyünə məhəl qoymur. İkinci qrup rasionallığın mahiyyəti ilə bağlı süni intellektə qarşı arqumentlər irəli sürür. Üçüncü qrupa daxil olan süni intellektin filosofları məsələyə insanın transsendental təfəkkür gücü vasitəsilə baxaraq, süni intellektin reallaşmasının mümkünlüyünü qiymətləndirirlər. Son qrupda süni intellektlə bağlı müzakirələr ağıllı maşının fiziki quruluşu üzərində aparılır.

Nəticə. Burada tədqiq olunan mənbələr, onu deməyə əsas verir ki, süni intellekt fəlsəfəsi kifayət qədər gənc, lakin fəal inkişaf edən fəlsəfə sahəsidir. Ötən əsrin ikinci yarısında müstəqil istiqamət kimi seçilən bu fəlsəfə, fəlsəfənin digər bölmələri ilə qırılmaz şəkildə bağlıdır və bunu əksər müəlliflər təsdiqləyir. Lakin, digər fənlərlə əlaqələrin müxtəlifliyinə baxmayaraq, o, cavab axtardığı “maşın düşünə bilərmi?” sualına görə hələ də kifayət qədər dar “ixtisaslaşmışdır”.

Ədəbiyyat

1. Алексеев, А.Ю. Философия искусственного интеллекта - концептуальный статус комплексного теста Тьюринга: автореф. дис. ... д-ра философских наук. – Москва: Московский гос. ун-т им. М.В.Лобачевского, – 2016. – 482 с.
2. Алексеев, А.Ю. (2006). Уровни изучения искусственного интеллекта // - Материалы студенческой конференции. Философия искусственного интеллекта, – 2006. – с. 24–35.
3. Barrat, J. Our final invention: artificial intelligence and the end of human era. – New York: Thomas Dunne, – 2013. – 322 p.
4. Bringsjord, S.J., Real robots that pass human tests of self-consciousness. Proceedings of IEEE the 24th International Symposium on Robots and Human Interactive Communications. – 2015. – 498-504 p.
5. Ersoy, Ç. Robotlar, yapay zeka ve hukuk. – İstanbul: On iki levha, – 2017. – 226 s.
6. Ford, M. Robotların yükselişi yapay zeka ve işsiz bir gelecek tehlikesi. – İstanbul: Kronik, – 2018. – 336 s.
7. Hawking S., Russell S., Tegmark M., Wilzeck F. Stephen Hawking: Transcendence Looks At the Implications of Artificial Intelligence- But Are We Taking AI Seriously Enough?: [Electronic resource] / The Independent. – May 1, 2014. URL: <https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-transcendencelooks-at-the-implications-of-artificial-intelligence-but-are-we-taking-9313474.html>.
8. Kurzweil, R. İnsanlık 2.0. – İstanbul: Alfa, – 2017.
9. Ладов, В.А. Философские проблемы искусственного интеллекта. – Томск: Томский Г.У., – 2006. – 42 с.

10. Nillson, N.J. Yarıy zeka geçmişi ve geleceği. – İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, – 2018. – 695 s.
11. Разин, А.В. Этика искусственного интеллекта // –Философия и общество. – 2019. № 1, – с. 57-73
12. Russell, S.J.,Norvig, P. Artificial Intelligence. A Modern Approach. - New Jersey: Upper Saddle River, – 2009. – 1110 p.
- 13.Singer, P.W. Robotik savaş: 21. yüzyıldaki robotik devrim. – Ankara: Buzdağı, 2015. – 576 s.